

КОГНІТИВНА МОДЕЛЬ КОМПОЗИТ СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ -MAKER

Когнітивна семантична структура похідного слова утворюється на базі словотворчого значення. Як зазначає Тропіна, “відмінною рисою похідного слова є те, що вся різноманітність досвіду й знання людини, її картини світу представляються в ньому у вигляді словотворчих значень, моделей, рядів, гнізд і їм подібних“ [Тропіна 1998, с.146]. О.С.Кубрякова слушно наголошує: “Вивчаючи номінативні акти, здійснювані за допомогою словотворчих засобів, ми дістаємо змогу прослідкувати перш за все формування лексичного значення слова на основі словотворчого, а значить, на базі вже наявної когнітивної структури з деякими заданими концептами (предметністю, ознаковістю, процесуальністю) у їх складному переплетенні та об’єктивації за допомогою певних мовних одиниць” [Кубрякова 1990, с.13]. Прослідкуємо утворення семантичної структури композит середньоанглійської мови з компонентом – maker, зафіксованих в історичних пам’ятках в якості антропооснов назв прізвищового типу, на основі їх словотворчого значення.

Утворення цих найменувань здійснювалося, найімовірніше, за готовою моделлю $n + \text{-maker}$, тобто за аналогією до вже існуючих назв. Однак чіткість їх внутрішньої форми дозволяє легко співвідносити їх з мотивуючим судженням. Тому найменування з -maker та другими дієслівними компонентами розглядаємо як еквіфінальні складні назви, яким рівною мірою можна приписати два способи утворення: а) на синтаксичній основі за моделлю $n + v + \text{-er}$; б) шляхом аналогічної деривації за моделлю $n + (v + \text{-er})$.

Еквіфінальним складним словам в залежності від способу мотивації можна приписати одну з двох можливих ономасіологічних структур. Якщо припускати аналогічне утворення, то ономасіологічна структура побудованих за цією моделлю найменувань виявляється такою ж, як у композит з двома

іменними компонентами, тобто вони мають двокомпонентну ономасіологічну структуру. Ономасіологічний базис у таких назв виражається другим, фінальним компонентом, що позначає певний клас предметів, в даному випадку, клас осіб, до якого відноситься об'єкт номінації (особа). Перша основа, яка виступає в ролі ономасіологічної ознаки, уточнює базис, тим самим виділяючи об'єкт з класу. При цьому базис є дуже вузьким, виступаючи у вигляді неспеціалізованого найменування особи за професією – *maker*.

Якщо ж наведені найменування розглядати як утворені на основі універбації певної синтаксичної конструкції, то їх ономасіологічна структура виглядатиме складнішою. Ономасіологічний базис представлений агентивним суфіксом або за його відсутності парадигматичними оформлювачами, а ономасіологічна ознака виступає як комплексна і складається з ономасіологічного мотива та з'єднуючого компонента – ономасіологічної зв'язки. Ономасіологічна зв'язка в структурі похідних виражається дієслівною основою, завдяки якій встановлюються однозначні відношення між базисом та мотивом найменування.

Средньоанглійські назви ремісників із компонентом –*maker* реалізовували ономасіологічну категорію носія агентивного відношення до процесу і результату (продукту) праці, а також до процесу і об'єкту праці (предмет, що підлягає обробці в ремісничому виробництві).

За концепцією когнітивної лінгвістики, лінгвістичне знання організоване у вигляді фрейма і лінгвістичні структури можна описати в термінах фрейма. Фрейми похідних слів з другим компонентом –*maker* складаються з двох фреймів – слова *maker* та слова, що утворює перший компонент композита і виступає мотивуючою ознакою похідного.

Іменник –*maker* фіксується в середньоанглійській мові у формах *makiere*, *maquere*, *macare*, *makare*, *makere*, *makar* у значеннях “One who fashions, constructs, prepares for use, or manufactures; a manufacturer, spec. in certain trades; with prefixed sb., forming many compounds” (вперше зафіксоване в 1300 р., за даними NED).

Фрейм-слово *maker* описує стереотипну ситуацію “Той, хто виготовляє якусь річ“. Якщо зафіксувати увагу на першій частині “виготовляє” – “*fashions, constructs, prepares for use, manufactures*“, то виникає саме така стереотипна ситуація, і для її активізації не обов’язково знати об’єкт і продукт виготовлення. Якщо ж переміститися на іншу частину визначення, тобто фокусувати думку на об’єкті та продукті вироблення, то отримуємо назви *barremakere, bordmakere, chapemaker, chesemaker, clogmaker, flourmakere, giurdmaker, hernesemaker, lepemaker, medemaker, melkmakiere, palysemaker, pundermakere, seggemaker*. Якщо розглядати їх як гіпоніми стосовно гіпероніма ‘*maker*’, а їх значення стосовно одне одного й на фоні одне одного, то концептуальною базою та ядром значення виступатиме архісема ‘*maker*’.

Фрейм-слово *barremakere* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *Robert Barremakere 1347 LLB*. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці - стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *bar*, *ME barre < OFr barre* ”A piece of any material long in proportion to its thickness or width; a straight piece of wood, metal, or other rigid material, long in proportion to its thickness (1388 NED). Пор. лексему новоанглійського періоду *barman* “one who prepares bars, e.g. of metal for the manufacture of wire” (1714 NED).

Фрейм-слово *bordmakere* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *Robert Bordmakere 1356 LLB*. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці, отже він стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *board*

(середньоанглійська словоформа bord) < OE bord “board, plank, shield, table” (1000 NED).

Фрейм-слово *charemaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *Thomas le charemaker* 1351 FrY. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці. Концептуальною базою виступає архісема *maker*. Вона стає категорією у структурі фрейму - його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці, отже він стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *chape* “1. A plate metal with which anything is covered, overlaid, or ornamented (1395 NED); 2. The metal plate or mounting of a scabbard or sheath; particularly that which covers the point” (1400 NED).

Фрейм-слово *chesemaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *Robert le Chesemaker* 1275 RH. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці - стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *chese* < OE *cēse*, *cyse*.

Фрейм-слово *clogmaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *Matthew Clogmaker* 1367 ColchSt. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, отже вона стає категорією у структурі фрейму - його фоном. Ономасіологічний мотив, що стає фокусом фрейму - продукт праці . Отже фокусом фрейму є лексема ME *clog* “A wooden-soled overshoe or sandel worn (chiefly by women) in some localities, to protect the feet from wet and dirt; a shoe with a thick wooden sole protected by a rim of metal, worn in the north (probably the name belongs originally to the thick wooden

solt alone)” (1416 NED) . Пор. лексему clogger “One who makes clogs, or wooden soles for shoes (A distinct trade in the north)” (1745 NED).

Фрейм-слово *flourmakere* виступає в ролі антропооснови назви прізвищевому типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *Robert flourmakere 1332 SRLo*. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, яка є фоном фрейму. Ономасіологічний мотив – продукт праці, тобто фокусом фрейму є лексема *ME flour* (1250 NED).

Фрейм-слово *giurdmaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищевому типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *Henry Giurdemaker 1327 SRY*. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, яка стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці (отже він стає фокусом фрейму) - це лексема *gurd* (словоформа *ME gird*) “[var. of GIRTH, perhaps influenced by GIRD v.] ‘1.a. A girdle; b. A strap or band of any kind; a saddle-girth (13.. NED)’. Для розкриття семантики розглядуваного композита релевантними є іменник *girth* та дієслово *gird*. Середньоанглійська лексема *girth* < ON (*gerðu) *gjoṛð*, *girth* фіксується з такими значеннями: ‘1. A belt or band of leather or cloth, placed round the body of a horse or other beast of burden and drawn tight, so as to secure a saddle, pack, etc upon its back” (13.. NED); дієслово *gird* < OE *gyrdan* (словоформи *gurde*, *girde*) ‘to surround, encircle with a belt or girdle..’ (950 NED).

Фрейм-слово *hernesemaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищевому типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *William le Hernesemaker 1300 LoCt*. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці одночасно. Концептуальною база - архісема *maker*- стає категорією у структурі фрейму і його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці, отже він стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *harness* (середньоанглійська

словоформа *hernes*) “1. Tackle, gear, furniture, armament; the equipment or mounting of any thing (1294 NED); 2. The defensive or body armour of a man-at-arms or foot-soldier; all the defensive equipment of an armed horseman, for both men and horse “ (1330 NED). Пор. “ Armorer, an armorer, or Harness-maker” (1611 NED).

Фрейм-слово *lepmaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *John le Lepmaker* 1338 MESO. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, яка стає фоном фрейму. Ономасіологічний мотив – продукт праці, отже він стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *leap* < OE *leap* “1. A basket (1000 NED); 2. A basket in which to catch or keep fish” (1000 NED).

Фрейм-слово *medemaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *John Medemaker* 1332 MESO. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, яка є категорією у структурі фрейму - його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці- є фокусом фрейму: *mead* (у формі *mede*) < OE *meodu* “An alcoholic liquor made by fermenting a mixture of honey and water”.

Фрейм-слово *melkmakere* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *Geoffrey le melkmakere* 1285 Ass(Ess). У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об’єкту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, яка є категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці, отже він стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *milk* (the southern ME *melk*). Пор. *milker* “one who milks (cows, etc.); one who draws milk from the

udders of cattle” (1475 NED), а також більш сучасну лексему *milkman* “1. A man who sells milk (1589 NED); 2. A man who milks cows” (1902 NED).

Фрейм-слово *palycemaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *William Palycemaker* 1379 PTY. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці, який є фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *palis* (словоформа *palyc*) [a. F. *palis*, OF. also *paleis*, and *palisse*, in med. L. *pālicium*] ‘1. A fence of pales, a palisade, paling (13.. NED); 2. A place enclosed by a palisade or fence; an enclosure” (1420 NED). Пор. *paliser* [f. *Palis* sb. + -er] ‘a) A maker of palings or fences; b) One who has charge of a park “ (1368-9 NED).

Фрейм-слово *pundermakere* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *William le Pundermakere* 1286, 1303 MESO. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, отже вона стає категорією у структурі фрейму - його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці, отже він стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є один з омонімів *rounder* I (словоформа *punder*) ‘A name of the kind of balance called *auncel*” (1425 NED), або *rounder* II ‘1. An instrument for pounding; a pestle, a crushing beetle; a beater” (1050 NED).

Фрейм-слово *seggemaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *Richard le Seggemaker* 1306 AssSt. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і об'єкту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, отже вона стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт

праці, отже він стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *sedge* (словоформа *segge*) < OE *seġcg*.

Фрейм-слово *tanckardmaker* виступає в ролі антропооснови назви прізвищового типу в антропоформулі середньоанглійського періоду *John le Tanckardmaker 1298 LoSt*. У слові реалізується ономасіологічна категорія – носій агентивного відношення до процесу і продукту праці одночасно. Концептуальною базою виступає архісема *maker*, яка стає категорією у структурі фрейму, зокрема, його фоном. Ономасіологічний мотив – продукт праці, отже він стає фокусом фрейму, тобто фокусом фрейму є лексема *tankard* ‘1. A large open tub-like vessel, usually of wood hooped within iron, etc. (s/t of leather); (spec.) such a vessel used for carrying water, etc.; often used to render L. amphora” (1310 NED).

Повторюваність кореневого компоненту в розглянутих похідних служить додатковою підставою припускати утворення їх за аналогією з утвореними раніше. Словам притаманна синтаксична модель, в якій перший компонент знаходиться в прямооб’єктних відношеннях з предикатом, вираженим дієслівною основою, що було дуже типовим ще в давньоанглійський період, і це ще підсилює імовірність аналогічного словотворення.

У структурі фреймів усіх розглянутих слів наявні категорії, які визначаються на основі наявних у слові ономасіологічних категорій: предметність, виконавець дії (агенс) та виконавець професійної дії.

Здійснений аналіз когнітивної моделі слів на підставі їх словотворчого значення підтверджує тезу про представленість когнітивної структури значення похідного слова його словотворчою моделлю і робить подальші дослідження семантики похідних у взаємозв’язку зі словотвором перспективними для розвитку теорії значення.

Література

1. Кубрякова Е.С. Номинативный акт и его когнитивно-прагматические аспекты// Когнитивные и коммуникативные аспекты английской лексики: Сб. науч. тр. МГЛУ. – М., 1990. – Вып.357. – С. 9-14.
- 2.Тропина О.А.Производное слово как особая когнитивная структура// Материалы Первой международной школы-семинара по когнитивной лингвистике, 26-30 мая 1998 г./ Отв. ред. Н.Н.Болдырев; Редкол. Е.С.Кубрякова и др.: В 2 ч.Ч.2.Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 1998.- С.146-147.

Умовні скорочення

- AssEss E.C.Furber. Essex Sessions of the Peace, 1953.
- AssSt Assize Rolls. Selden Soc. 59, 1940.
- ColchCt Colchester Cartulary (Roxburghe Club), 2 vols., 1897.
- FrY Register of the Freeman of York (Surtees Soc. 96, 102), 1897, 1900.
- LLB Letter Books of the City of London, 11 vols., 1899-1912.
- LoCt Calendar of Early Mayor's Court Rolls, ed. A.H.Thomas, 1924.
- MESO G.Fransson.Middle English Surnames of Occupation, Lund, 1935
- NED A New English Dictionary, Oxford, 1888-1933.
- PTY Yorkshire Poll Tax Returns. Yorks Arch. Journal , 1379.
- RH Rotuli Hundredorum, 2 vols., 1812-1818.
- SRLo E.Ekwall. Two Early London Subsidy Rolls, Lund, 1951.
- SRY Yorks Arch. Soc., Rec. Ser. 16, 21, 74, 1894-1929.